

Summary

In the article the problem of the use of method of «cerebral assault» is examined in forming of professional creation for the future teachers of initial classes. The features of application of method are analysed during teaching of pedagogical disciplines, in particular during teaching of course «General bases of pedagogics».

Ключові слова: евристика, евристичний підхід, евристичне навчання, спеціальні методи, метод “мозгового штурму”.

Ключевые слова: эвристика, эвристический подход, эвристическая учеба, специальные методы, метод «мозгового штурма»

Key words: heuristic, heuristic approach, heuristic studies, special methods, method of «cerebral assault»

Подано до редакції 15.03.2011

Рекомендовано до друку канд. пед. наук, доц. Комісарик М.І.

УДК 378.147: 908

© 2011

Бондаренко О.В.

ФОРМУВАННЯ КРАЄЗНАВЧОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... У ряді нормативних документів, які визначають стратегію функціонування освіти, зокрема в Державній національній програмі “Освіта” (“Україна XXI століття”) та “Концепції національного виховання” зазначається, що український народ вступив у нову епоху свого історичного розвитку, яка характеризується інтеграцією та глобалізацією світових соціальних, економічних і культурних процесів.

Під час інтегрування вітчизняної освіти в міжнародний освітній простір, важливо зберегти її національний характер, сприяти збереженню культурної спадщини, вихованню національної гордості, формуванню в учнів національної самосвідомості, через любов до рідного краю, патріотизм без яких неможливий розвиток жодної нації. У зв'язку з цим важливого значення набуває краєзнавча підготовка студентів і формування в них спрямованості на організацію краєзнавчої роботи з учнями. Для цього необхідна цілеспрямована й систематична робота не лише в процесі аудиторних занять, але й у ході педагогічної практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Деякі аспекти досліджуваної проблеми знайшли висвітлення у працях багатьох вчених. Так, проблема формування професійної спрямованості була предметом досліджень таких науковців, як Л.Ахметзянова, Н.Кузьміна, А.Маркова, А.Реан, В.Сластьонін. Змісту і організації педагогічної практики студентів педагогічного вищого навчального закладу присвячені праці О.Абдуліної, Л.Булатової, Н.Загрязкіної, Н.Кічук, О.Щербакова. Психолого-педагогічні умови удосконалення педагогічної практики досліджувалися М.Козієм. Методичні рекомендації щодо підвищення ефективності педагогічної практики розроблені І.Морозом, О.Ярошенко, А.Протасовою, Г.Шулдиком.

Між тим, аналіз наукових досліджень дає змогу говорити не лише про суттєві досягнення в осмисленні змісту та організації педагогічної практики студентів, але й про певні прогалини, що стосуються деяких важливих її аспектів. Так, формування саме краєзнавчої спрямованості майбутніх учителів під час педагогічної практики, не знайшло всебічного висвітлення в науковій літературі.

Формулювання цілей статті... З огляду на вищесказане, метою даної статті є розкриття потенційних можливостей педагогічної практики у формуванні краєзнавчої спрямованості майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу дослідження... Педагогічна категорія “практика” походить від грецького слова “праксіс”, що в перекладі означає діяння, активність, діяльність.

У психології практика найчастіше визначається як матеріальна, чуттєво-предметна, цілепокладальна діяльність людини, що містить у собі засвоєння та перетворення соціальних об'єктів і складає загальну основу, рушійну силу людського суспільства й пізнання [4].

У філософському енциклопедичному словнику педагогічна практика студентів визначається як спосіб вивчення навчально-виховного процесу на основі безпосередньої участі в ньому практикантів [5]. Подібною є думка С.Гончаренка, який відмічає, що педагогічна практика студентів – це спосіб вивчення навчально-виховного процесу на основі безпосередньої участі в ньому практикантів, мета якої – виробити в них уміння й навички, необхідні в майбутній професійній діяльності, закріпити теоретичні знання, застосувати їх на педагогічній практиці [1].

Аналогічний підхід до визначення педагогічної практики знаходимо в праці І.Харламова [6, с. 72-78], який дотримується думки, що педагогічна практика – це складова психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів, у процесі якої вони оволодівають необхідними вміннями та навичками.

Отже, як педагогічна категорія, практика є складовою частиною навчально-виховного процесу, мета якої – навчити студентів творчо застосовувати в педагогічній діяльності науково-теоретичні знання й практичні навички,

набуті при вивченні педагогіки, психології, фахових методик та спеціальних дисциплін.

У деяких дослідженнях педагогічна практика розглядається як процес розгортання психічних новоутворень в особистості майбутнього вчителя. Так, зокрема, О.Мельник, В.Юрченко [2, с. 106-114] визначають педагогічну практику як ідентифікацію студента з новою соціальною роллю майбутнього вчителя-практиканта. На їхню думку, у результаті проходження педагогічної практики в студента відбуваються зміни в його "Я-концепції", трансформація уявлень про себе, коригування самооцінювання та самостановлення.

Близьким до суті нашого дослідження є визначення педагогічної практики Н.Негруци. Автор вважає, що найважливішим компонентом практичної підготовки студентів є педагогічна практика, у ході якої вони готуються до самостійної роботи на посаді вчителя, поглиблюють і закріплюють теоретичні знання і практичні навички за спеціальністю, набувають досвід організаційної та виховної роботи в колективі, уміння працювати з фактичним матеріалом щодо діяльності школи й використовувати його для виконання кваліфікаційних завдань [3, с. 258-261].

Для розуміння сутності досліджуваної нами проблеми зазначимо, що під краєзнавчою спрямованістю ми розуміємо цілеспрямований стійкий інтерес до різних сторін життя свого краю та позитивне ставлення майбутнього вчителя до краєзнавчої роботи, бажання займатися нею. Відповідно до цього, професійно-педагогічна спрямованість майбутнього вчителя охоплює активно-позитивне ставлення й інтерес до краєзнавчого аспекту педагогічної діяльності; усвідомлення значимості її проведення, позитивну мотивацію. Професійна спрямованість визначає стійкість і широту професійних інтересів, які виражаються в зосередженні думки на предметі краєзнавчої роботи, у вивченні й практичному оволодінні нею.

Розглянемо якими саме шляхами можливе формування краєзнавчої спрямованості майбутніх учителів під час проходження практики у школі.

Практика виявляє здібності студентів до упорядкування навчального матеріалу, його систематизації, забезпечує розвиток практичних умінь і навичок краєзнавчої роботи з дітьми, формує позитивне ставлення майбутніх педагогів до цього виду діяльності. Програма практики має будуватися на основі принципів: логічного взаємозв'язку майбутніх завдань з пройденим теоретичним матеріалом, як природне їх закріплення й поглиблення; наступності всіх видів практики, послідовного ускладнення її завдань і змісту від курсу до курсу.

Під час різних видів практики (ознайомчої, навчально-виробничої, переддипломної) відбувається закріплення теоретичних краєзнавчих знань, формування на їх основі професійно необхідних умінь, відбувається мобілізація творчих сил студентів, розвиток внутрішньої мотивації до краєзнавчої діяльності, формування краєзнавчої спрямованості, розвиток об'єктивної й адекватної самооцінки.

На кожному етапі практики слід передбачити виконання певних творчих завдань. Так, на етапі ознайомчої практики студентам пропонується:

- з'ясувати обсяг наявної літератури про район, у якому розташована школа, і скласти перелік краєзнавчих джерел для рекомендації вчителям і власного використання його в педагогічній практиці;
- визначити рівень організації краєзнавчої роботи в школі;
- з'ясувати шляхом спостереження та бесід з учителями та учнями, чи реалізується вчителями краєзнавчий принцип у навчально-виховному процесі;
- визначити рівень краєзнавчих знань учнів у закріпленому класі;
- з'ясувати характер ставлення вчителів до проблеми організації краєзнавчої роботи з учнями, виявити труднощі, які мають місце в роботі.
- ознайомитись з планом виховної роботи класного керівника, підготувати звіт про форми краєзнавчої роботи, які розв'язують завдання патріотичного, екологічного, естетичного, трудового та фізичного виховання.
- з'ясувати, яку роль відіграє шкільне краєзнавство у профорієнтаційній роботі школи.

Формування методичних умінь і навичок, професійно необхідних для здійснення краєзнавчої роботи в школі, відпрацювання різноманітних форм краєзнавчої роботи з дітьми відбувається в ході навчальної та виробничої практик. До завдань практики можна віднести:

- складання планів-конспектів різних типів уроків з використанням краєзнавчого матеріалу;
- добір пізнавальних і проблемних питань, проблемних ситуацій краєзнавчого характеру;
- розробка вікторин, ігор, кросвордів, ребусів, змагань, заочних подорожей;
- підготовка дидактичних засобів, необхідних для проведення уроків з краєзнавчими елементами;
- розробка сценаріїв позакласних краєзнавчих заходів;
- організація трудових десантів, зелених і блакитних патрулів;
- складання плану-сітки організації краєзнавчої роботи в пришкільних таборах відпочинку;
- підготовка (на вибір) методичних розробок форм краєзнавчої роботи, що реалізуються під час організації літнього відпочинку в дитячому оздоровчому таборі (рольові ігри, ігри на місцевості, краєзнавчі змагання, естафети, вогники, творчі проекти, вікторини, конкурси стіннівок, найкращої туристичної пісні, трудовий екологічний десант тощо);

- складання плану й змісту роботи краєзнавчого гуртка;
- підготовка ескізів експозицій краєзнавчого музею й т. ін.

Під час навчально-виробничої практики майбутні вчителі мають змогу перевірити свої теоретичні знання, уміння й навички краєзнавчої роботи. Виконання перерахованих завдань на практиці привело до появи великої кількості розробок різноманітних і цікавих форм урочної та позаурочної краєзнавчої роботи, які суттєво збагатили зміст методичних кабінетів загальноосвітніх шкіл рідного краю, а також поповнили їх власні методичні бібліотечки. Серед них: музично-поетичний вечір “Мій рідний край у віршах та піснях”, літературно-музична композиція “Ніхто незабутий, ніщо не забуде”, заочна подорож “Стежками рідного краю”, фотовиставка “...Вибрати не можна тільки Батьківщину”, усний журнал “Сторінками нашого міста”, година спілкування “Слово про рідний край”, родинні свята “Мій рідний край – земля моїх батьків”, туристичний проект “Навколо світу”, краєзнавчі вікторини “Знай свій край”, “У світі цікавого”, вечір “Нашому роду нема переводу”, зустріч “Наші знатні земляки”, екологічний журнал “Бережімо Землю, бережімо”, свято “Зустріч птахів”, аукціон знань “Звірі і птахи рідного краю” тощо.

У період педагогічної практики найвищого рівня набуває процес формування професійної спрямованості майбутніх учителів, їх позитивної мотивації до краєзнавчої роботи, коли відбувається не лише закріплення практичних умінь і навичок, а передусім становлення світоглядної позиції та позитивного ставлення до природоохоронної та краєзнавчої роботи. У якості прикладу, який свідчить про високий рівень сформованості краєзнавчої спрямованості студента, про ціннісне ставлення, закоханість у рідний край та інтерес до його соціально-економічного життя, наводимо фрагмент уроку географії, який реалізувався студенткою (Наталею В.) на етапі вивчення нового матеріалу, з теми “Вологість повітря. Хмарність”.

Учитель: Дорогі діти! Сьогодні в нас незвичайний урок, ми спробуємо з вами дізнатися, що ж таке “вологість повітря та хмарність” не з підручників чи довідників, а нетрадиційним шляхом. З’ясуємо сутність цих понять, вирушивши в подорож нашим рідним містом Кривим Рогом. А надзвичайною наша подорож є ще й тому, що відправимось ми з вами в подорож за хмаринкою. Готові? Тож вирушаємо!

Розповідь учителя: “Ця хмаринка була особливою. І хоча вона і утворилась в результаті випаровування, як і всі інші, але все-таки дечим вона відрізнялась. Ну хоча б тим, що їй випала честь народитися в місті Кривий Ріг – найдовшому місті Європи, великому металургійному гіганті. Будемо кликати її просто – Хмарка. Так от, Хмарка часто спостерігала, як інші дорослі хмари допомагали всьому живому. І тоді вона подумала: “Невже я нікому не потрібна? Слід помандрувати містом, може кому-небудь знадоблюсь”. І ось так наша героїня вирушила в подорож: минула шахту, відвал, але понад усе її вразив затоплений кар’єр, який давно вже припинив видобуток залізної руди. Тепер на його дні розливалось чудне озеро, яке мало зелений колір. Хмарка здивувалась, адже біля Кресівського водосховища, де вона народилась, вода була прозора, і тільки глибина робила її темною, але аж ніяк не зеленою. “Чому в тебе такий дивний колір?” – запитала Хмаринка. А озеро їй відповіло, що на відміну від інших водоймищ, воно є домівкою для синьо-зелених водоростей, а тому й колір у нього відповідний.

Трохи потеревенивши з озерцем, підживившись його випарами, Хмарка полетіла далі в пошуках пригод, і, не забувайте, вона шукала можливості, стати для когось корисною! Пролетівши над балками, ярами та річкою, наша мандрівниця вилетіла до 95-го кварталу, але злякавшись великого скупчення людей, машин і будівель вирішила швидше сховатись у тихіше місце. Ця думка привела її туди, де немає машин, де тільки вітер, тваринки й пташки порушують спокій. Та щось їй підказувало – відлетіти на декілька метрів убік – і ти знов почувеш гомін, і ти знов побачиш натовп. На цей раз той натовп виявився дуже цікаво вдягнений: на головах у них були каски, а в руках металеві знаряддя, на одній з будівель, яка височіла з-поміж інших було написано Арселор Міттал і ще щось, та Хмарка не встигла розібрати, бо її увагу привернули величезні труби, з яких виринали подібні до неї хмарки, от тільки набагато темніші й брудніші. Мандрівниця зраділа, що знайшла собі друзів, вирішила до них підплисти, але ті, помітивши її, почали сміятись і кидатись пилом, з яких, як виявилось вони складались. Наша героїня злякалась і вирішила знов сховатись у тишу. Їй стало сумно: друзів не було, невже вона так і блукатиме містом і не знайде нікого, кому потрібна її допомога. Хмарка заплакала... “Дякую”, – раптом почувла вона і здивувалась, але в ту ж мить угледіла в траві маленьку квіточку, яка знемагала від спеки. Від щастя, що все-таки знайшла своє призначення, Хмарка знов заплакала, але на цей раз від щастя...”.

На етапі переддипломної практики відбувається закріплення вмій і навичок краєзнавчої роботи, розвиток творчого підходу до організації та проведення різних її видів з учнями. Тому доцільно запропонувати завдання такого змісту:

- підготуйте плани-конспекти уроків, однакових за типом, але різних за методами реалізації краєзнавчого матеріалу;
- розробіть краєзнавчі завдання, різні за характером пізнавальної діяльності (репродуктивні, проблемні, частково-пошукові, дослідницькі);
- підготуйте краєзнавчі завдання для учнів різних вікових груп;
- продумайте зміст різних за видами краєзнавчих екскурсій (у природу, на виробництво, в історико-

краєзнавчий музей, у музей мінеральних копалин тощо);

- підготуйте план-конспект практичного заняття на місцевості з вивчення природного об'єкта (на вибір);
- розробіть зміст і проведіть спостереження за природними об'єктами (на вибір), продумайте оригінальні варіанти презентації результатів спостереження;
- підготуйте план-конспект та проведіть факультативні заняття з краєзнавства;
- розробіть календар спостережень за погодою для учнів молодших класів, організуйте його ведення;
- запропонуйте власний варіант календаря фенологічних спостережень, започаткуйте його ведення в школі, якщо не вівся раніше;
- створіть географічну базу даних, яка б містила краєзнавчі об'єкти рідного краю та запропонуйте варіанти її використання в навчальному процесі;
- розробіть маршрут пішохідного походу рідним краєм для старшокласників;
- складіть маршрут одноденного походу рідним краєм для підлітків;
- підготуйте розробку прогулянки для молодших школярів;
- визначте зміст і маршрут екологічної стежки для учнів;
- проведіть краєзнавчу екскурсію (за вибором);
- розробіть зміст туристсько-краєзнавчого зльоту;
- складіть план краєзнавчої роботи школи, класу;
- розробіть відповідно до плану краєзнавчої роботи класу сценарії позакласних заходів;
- складіть типовий план навчальних краєзнавчих екскурсій для учнів загальноосвітньої школи;
- запропонуйте цікаві проекти дидактичних посібників з краєзнавчої роботи та варіанти їх використання на уроках;
- підготуйте звіт про організацію вами краєзнавчої роботи в школі на період педагогічної практики; продумайте варіант його представлення на звітній конференції.

Висновки... Таким чином, осмислення змісту і значення педагогічної практики у цілісній системі підготовки майбутніх фахівців дозволяє, перш за все, відшукати шляхи формування у студентів важливої складової їх готовності до краєзнавчої роботи – краєзнавчої спрямованості, яка розуміється нами як цілеспрямований стійкий інтерес до різних сторін життя свого краю та позитивне ставлення майбутнього вчителя до краєзнавчої роботи, бажання займатися нею.

Література

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Мельник О. М. Керівництво педагогічною практикою : діагностика і психологічна підтримка студентів / О.М. Мельник, В.І. Юрченко // Освіта і управління. – 2001. – Т. 4. – № 1-2. – С. 106-114.
3. Негруца Н. А. Роль і місце практики в професійній освіті / Н.А. Негруца // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : Зб. наук. праць / Редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін.. – К., Вінниця : ДОВ Вінниця, 2000. – С. 258-261.
4. Платонов К. К. Вопросы психологии труда / К. К.Платонов. – М. : Медицина, 1970. – 263 с.
5. Философский энциклопедический словарь / [ред.-сост. Е. Ф. Губский, Г. Ф. Кораблёва, В. А. Лутченко]. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 576 с.
6. Харламов И. Ф. Педагогическая практика : старые и новые подходы / И.Ф.Харламов // Педагогика. – 1997. – № 4. – С. 72-78.

Анотація

У статті розглядаються потенційні можливості педагогічної практики у формуванні краєзнавчої спрямованості майбутніх учителів.

Аннотация

В статье рассматриваются потенциальные возможности педагогической практики в формировании краеведческой направленности будущих учителей.

Summary

The article deals with the problem of potential possibilities of pedagogical practice forming of regional orientation of future teachers.

Ключові слова: педагогічна практика, краєзнавча робота, краєзнавча спрямованість.

Ключевые слова: педагогическая практика, краеведческая работа, краеведческая направленность.

Key words: the pedagogical practical, local lore work, local lore orientation.

Подано до редакції 15.03.2011.